

УДК 378.147:004

О. Ю. Усага,

кандидат педагогічних наук, старший викладач
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

СУТНІСТЬ, ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТА МІСЦЕ ОСВІТНІХ ТА ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ГУМАНІЗАЦІЇ ТА ОРІЄНТАЦІЇ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ІНФОРМАТИКИ

У статті розглядається сутність, взаємозв'язок та ієрархія понять "освітня технологія", "педагогічна технологія", "технологія навчання", "технологія виховання", "інформаційні технології", "технологія управління" й "здоров'язберігаючі технології", а також їх місце та необхідність впровадження в навчально-виховний процес підготовки майбутніх фахівців з інформатики.

Педагогічна наука й практика є невід'ємним компонентом національної культури кожного народу. Вона завжди проходила складний і суперечливий шлях історичного розвитку, поступово рухаючись від усної народної творчості до рівня теоретичних узагальнень і педагогічних технологій.

Аналізуючи психолого-педагогічні літературні джерела, можна помітити, що в історії становлення й розвитку, як і у формулюванні понять "педагогічна технологія", "освітня технологія", "технологія в освіті", "технологія навчання" прослідковуються різні розуміння і тлумачення цих понять (технології навчання, технології в освіті як технічні засоби навчання та технології освіти).

Нове розуміння сутності педагогічної технології виникло у зв'язку з підходом до неї як до засобу побудови навчального процесу, керування ним. Майже всі вітчизняні дослідження 70-80-х років (Т. Львіна, А. Молібог, Н. Тализіна та інші) визначали технології навчання через цілі, завдання, засоби тощо.

Аналізуючи вітчизняну психолого-педагогічну літературу, можна з'ясувати, що поняття "технології" як педагогічної категорії не було в таких відомих підручниках з педагогіки 80-х років, як "Педагогіка" за редакцією А. Алексюка, Ю. Бабанського, І. Харламова, М. Ярмаченка. І тільки з другої половини 90-х років це поняття поступово набуває все більшого і більшого поширення в наукових дослідженнях, підручниках, педагогічній періодиці і, звичайно, педагогічній практиці.

Сьогодні спостерігається неоднозначність формулювань та ієрархії понять "педагогічна технологія", "освітня технологія", "технологія навчання", це залежить від того, як автори уявляють структуру і компоненти освітнього процесу. Проблему понятійного аналізу цих термінів розглядають такі зарубіжні та вітчизняні вчені як К. Баханов, В. Беспалько, І. Богданова, С. Гончаренко, В. Гузєєв, В. Євдокімов, М. Кларін, Т. Назарова, А. Нісімчук, О. Норкіна, О. Падалко, О. Пехота, І. Прокопенко, Г. Сазоненко, Г. Селевко, С. Сисоєва та інші. Аналізуючи джерела, можна помітити, що іноді ці терміни використовуються як синоніми.

У нашому дослідженні ми розглянемо підходи, описані в останніх наукових працях вітчизняних дослідників, та ті, які є основою для нашого розуміння визначення понять "педагогічна технологія", "освітня технологія", "технологія навчання", "технологія виховання", "технологія управління" та "інформаційні технології".

Найближчим до нашого розуміння визначень понять, які розглядаються, є погляди І. Дичківської, Т. Назарової, О. Пехоти, С. Вітвицької. Зазначені науковці розглядають освітні технології як відображення загальної стратегії розвитку освіти, єдиного освітнього простору держави [1: 22]. Їх призначення полягає в розв'язанні стратегічних для системи освіти завдань: прогнозування розвитку освіти, проектування цілей, результатів, етапів, способів, організаційних форм освітньо-виховного процесу. Такими освітніми технологіями є концепції освіти, освітні закони, системи [2: 148-149]. У сучасній Україні такими освітніми технологіями є гуманістична концепція освіти, Закон України "Про освіту", система безперервної освіти та інші [3: 68].

Педагогічна технологія відображає тактику реалізації освітніх технологій у навчально-виховному процесі за наявності певних умов. Педагогічні технології акумулюють і виражають загальні ознаки й закономірності навчально-виховного процесу незалежно від конкретного навчального предмета. Кожна конкретна педагогічна технологія відображає модель навчально-виховного й управлінського процесів у навчальному закладі, об'єднує в собі їх зміст, форми й засоби [4: 23]. Вона може охоплювати й інформаційні, промислові, здоров'язберігаючі технології тощо. Термін "педагогічна технологія" часто використовується як синонім поняття "педагогічна система". Поняття "система" ширше, ніж поняття "технологія". Поняття педагогічної технології частково предметного і локального рівнів можуть перекриватися поняттям методика навчання. Різниця полягає лише в акцентах: у технологіях більше представлені процесуальні, кількісні й розрахункові компоненти, у методиках – цільові, змістові, якісні і варіантно-орієнтовані. Технологія відрізняється від методики стійкістю результатів. Змішування технологій і методик призводить до того, що іноді методики входять до складу технологій, а іноді, навпаки, ті чи інші технології входять до складу методик навчання [5: 337].

Технологія навчання (виховання, управління). Цей тип технології моделює шлях освоєння конкретного навчального матеріалу (поняття) в межах відповідного навчального предмета, теми, питання. За багатьма параметрами вона є наближеною до окремої методики. Дидактична технологія охоплює зміст, форми, методи навчання. Специфічні зміст, форми й методи властиві й технології виховання або управління [3: 67].

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, можна стверджувати, що на сучасному етапі розвитку освіти основними є гуманістична й інформаційна парадигми. А так як технології навчання, виховання та управління повинні бути пов'язані з педагогічними й освітніми технологіями, загальними положеннями певної освітньої концепції, педагогічної парадигми, то в контексті нашого дослідження ці технології набувають особистісно орієнтованої спрямованості. Ураховуючи активне впровадження в освітні процеси нових інформаційних технологій, коли здобуття освіти особистістю може відбуватись як у навчально-виховному процесі освітніх закладів, так і поза ним, ми виділяємо інформаційні технології поряд з іншими.

Питанням впровадження інформаційних технологій у навчально-виховний процес як вищих, так і загальноосвітніх навчальних закладів приділяється належна увага сучасними науковцями: В. Биковим, Р. Гуревичем, Л. Коношевським, А. Олійником. У педагогічному словнику зазначено, що інформаційні технології навчання – це ефективне розв'язування протиріч між обсягом знань і часом на оволодіння ними за рахунок одночасного використання максимально можливої кількості каналів сприйняття інформації, підвищення якості контролю; між індивідуальним характером навчальної діяльності та колективним характером професійної праці (обмін результатами праці, взаємодія й спілкування фахівців, особистий внесок у досягнення результатів колективної праці тощо). Інформаційні технології у навчанні – це не лише використання комп'ютерів у навчальному процесі, а й формування інформаційно-пошукових навичок. Комп'ютерний комплекс не замінює викладача, а є додатковим засобом навчання, яке, з одного боку, відкриває й дозволяє використовувати в навчанні нові можливості, а з іншого, – частково звільняє викладача від рутинної праці. Комп'ютерні технології навчання – сукупність засобів (програмного і технічного забезпечення, теоретичних знань, методичних прийомів) і способів їх використання для ефективної діяльності тих, хто навчається, і викладачів в організації самостійної роботи, на лекціях, практичних, групових, лабораторних заняттях тощо. Ілюстративність і наочність викладання за допомогою комп'ютерних технологій збільшує швидкість засвоєння матеріалу, зменшує час, необхідний для викладання матеріалу, і дозволяє засвоювати матеріал у посиленому для кожного з тих, хто навчається, темпі. Така індивідуалізація навчання дозволяє змінювати зміст і структуру навчальної діяльності в залежності від специфіки предмета. Усе це призводить до підвищення ефективності навчання й закріплення отриманих знань [6: 57].

Значимо, що інформаційні технології можуть бути як засобом досягнення навчальної мети в межах одного уроку, курсу, так і самостійною навчальною технологією. Також ми виділяємо здоров'язберігаючі технології, оскільки кожен фахівець, а особливо з інформатики, дисципліни, яка безпосередньо пов'язана з використанням комп'ютерної техніки, повинен, ставлячи в центр своєї діяльності особистість студента, звертати велику увагу на збереження його здоров'я. Розглядаючи історію розвитку технологій в освітньому процесі, ми помітили паралельний розвиток інформаційних і педагогічних технологій.

Отже, проаналізувавши різні підходи до визначення, класифікації та ієрархії понять "педагогічна технологія", "освітня технологія", "технологія навчання", пропонуємо свою. Вважаємо, що взаємозв'язок цих понять можна відобразити так (рис. 1).

"Освітня технологія" є найбільш загальним поняттям. Основою цієї технології виступає гуманістична концепція освіти. Педагогічні технології відображають тактику реалізації цієї концепції в навчально-виховному й управлінському процесах. Технології навчання, технології виховання, технології управління і, так звані "спеціалізовані" технології (інформаційні та здоров'язберігаючі) є однаково важливими складовими педагогічних технологій. І залежно від їх спрямування (цілей), змісту, методів і форм вони можуть набувати ознак, притаманних особистісно орієнтованим технологіям.

Проаналізувавши дослідження вітчизняних науковців, в яких розглядаються здоров'язберігаючі технології [7], ми вважаємо, що найбільш раціональним є виокремлення типів здоров'язберігаючих технологій О. Ващенка:

- здоров'язберігаючі – технології, що створюють безпечні умови для перебування, навчання й праці в школі та ті, що вирішують завдання раціональної організації виховного процесу (з урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм), відповідність навчального й фізичного навантажень можливостям дитини;

- оздоровчі – технології, спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я учнів, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я: фізична підготовка, фізіотерапія, ароматерапія, загартування, гімнастика, масаж, фітотерапія, музична терапія;
- технології навчання здоров'ю – гігієнічне навчання, формування життєвих навичок (керування емоціями, вирішення конфліктів тощо), профілактика травматизму й зловживання психоактивними речовинами, статеве виховання;
- виховання культури здоров'я – виховання в учнів особистісних якостей, які сприяють збереженню й зміцненню здоров'я, посиленню мотивації на ведення здорового способу життя, підвищенню відповідальності за особисте здоров'я, здоров'я родини.

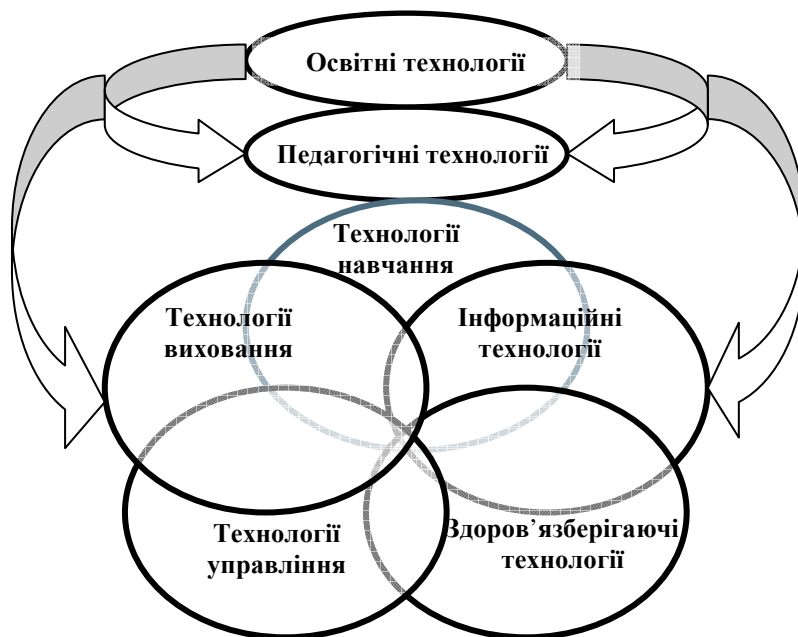


Рис. 1. Зв'язок та ієрархія понять "освітня технологія", "педагогічна технологія", "технологія навчання", "технологія виховання", "інформаційні технології", "технологія управління" й "здоров'язберігаючі технології".

Саме таке розуміння здоров'язберігаючих технологій є актуальним у контексті нашого дослідження. Знання, володіння й застосування здоров'язберігаючих технологій є важливою складовою професійної готовності сучасного педагога до роботи в навчальному закладі.

Як можна було переконатися, практично всі дослідники проблеми "технологій" у вітчизняній і зарубіжній літературі відзначають, що однією з найважливіших ознак технологій навчання упродовж життя є можливість її відтворення. Також, як зазначають Г. Селевко та С. Вітвицька, педагогічна технологія повинна відповідати деяким критеріям технологічності: концептуальність; логічність, взаємозв'язок усіх його частин, цілісність; керованість; ефективність; відтворюваність; єдність змістової і процесуальної частини, їх взаємообумовленість. Всяка сучасна педагогічна технологія є синтезом минулих і сучасних досягнень педагогічної науки й практики.

Педагогічні технології з погляду особистісного підходу в освіті розглядаються такими науковцями як І. Бех, О. Пехота, С. Подмазін, С. Сисоєва, І. Якиманська та інші. Педагогічні технології, орієнтовані на розвиток особистості, є невід'ємною складовою гуманізації освіти, тобто такого процесу, за якого особистість учня (студента) знаходиться в центрі навчально-виховного й управлінського процесів, а стосунки вчитель – учень, викладач – студент відбуваються на суб'єкт-суб'єктному рівні. Такими технологіями в сучасній педагогіці є особистісно орієнтовані технології навчання, виховання, управління.

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу, можна помітити, що особистісно орієнтовані технології знаходяться у стадії розробки. Різні автори до особистісно орієнтованих технологій відносять різноманітні технології, загальноприйнята класифікація яких поки що відсутня.

Проблеми впровадження педагогічних технологій, в тому числі й особистісно орієнтованих, у підготовку вчителів інформатики висвітлені в дослідженні сучасного українського науковця Т. Тихонової [8]. До особистісно орієнтованих технологій відносяться: проблемне й модульно-розвивальне навчання, технологія навчання як наукового дослідження та метод курсових проектів.

Розглянувши різні підходи до визначення й класифікації особистісно орієнтованих технологій, ми вважаємо, що до особистісно орієнтованих технологій, які використовуються в процесі вивчення інформатики, можна віднести такі: модульні (модульно-розвивальні, блочно-модульні, модульно-рейтингові та інші), проблемні (створення проблемної ситуації, протиріч, "відтягнута відгадка" й інші), проектні (за кількістю учасників: індивідуальні, парні, групові; за типом діяльності: дослідницько-пошукові, творчі, ознайомлювально-інформаційні; за предметно-змістовим характером: внутрішньопредметні, міжпредметні, загальношкільні; за тривалістю: короткочасні, середньотривалі, довгострокові), групові (робота в мікрогрупах, у парах, у змінних трійках, у парах з подальшим об'єднанням), ігрові (ділові, рольові, ситуаційно-рольові та інші) та інші, наповнені змістом особистісно орієнтованих технологій.

На наше глибоке переконання, впровадження саме вищезазначених технологій у поєднанні з діалогічними формами й методами, здоров'язберігаючими та інформаційними технологіями й з урахуванням основних принципів особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу сприятиме переходу до суб'єкт-суб'єктної взаємодії й особистісно орієнтованого навчання. А аналіз та систематизація понять, що розглядались, дає нам можливість конструювати складну, функціональну модель підготовки майбутніх фахівців з інформатики при впровадженні особистісно орієнтованих технологій навчання на основі гуманістичних теорій та принципів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Назарова Т. С. Педагогические технологи : новый этап эволюции? / Т. С. Назарова // Педагогика. – 1997. – № 3 – С. 20–26.
2. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : [метод. посіб. для студ. магістратури] / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : [навч. посіб.] / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
4. Освітні технології : [навч.-метод. посіб.] / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; за заг. ред. О. М. Пехоти]. – К. : А.С.К., 2001. – 255 с.
5. Десятов Т. М. Тенденції розвитку неперервної освіти в країнах Східної Європи (II пол. XX т.) : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Десятов Тимофій Михайлович. – К., 2006. – 505 с.
6. Баюк А. Педагогічний словник [Електронний ресурс] / А. Баюк, М. Голдованський, Г. Поташнікова. – Хмельницький : Хмельниц. ДМСУ, 2006. – 93 с. – Режим доступу : http://center.km.ua/metod_kab
7. Волкова І. В. Поняття "здоров'язберігаючі технології" та їх класифікації [Електронний ресурс] / І. В. Волкова. – Режим доступу : <http://edu-post-diploma.kharkov.ua/>
8. Тихонова Т. В. Педагогічні умови професійного саморозвитку майбутнього вчителя інформатики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Тихонова Тетяна Валентинівна. – К., 2001. – 220 с.

Матеріал надійшов до редакції 06.10. 2010 р.

Усата О. Ю. Сущность, взаимосвязь и место образовательных и педагогических технологий в условиях гуманизации и личностной ориентации процесса подготовки специалистов по информатике.

В статье рассматривается связь, иерархия понятий "образовательная технология", "педагогическая технология", "технология обучения", "технология воспитания", "информационная технология", "технология управления" и "здоровьесберегающие технологии", а также их место в гуманизации учебно-воспитательного процесса.

Usata O. Y. The Essence, Interconnection and Place of Educational and Pedagogical Techniques in Humanization and Personal Orientation of Informatics Specialists' Training.

The article reviews the connection and the hierarchy of such notions as "educational technology", "pedagogical technology", "teaching technology", "education technology", "information technology", "management technology", and "health saving technologies" and their place in the humanization of the educational process.